

Právo na přístup k inkluzivnímu vzdělávání

VÁCLAV PODHORSKÝ*

The right of access to inclusive education

Summary: *The article deals with the existence and scope of a subjective individual, vertically acting fundamental human right to be educated inclusively. First, inclusive education is defined and some premises implying its human rights dimension are presented. Then, the limits of claiming that right through Czech constitutional law are outlined. Finally, the article discusses the possibility of claiming the right with reference to general human rights law or through the application of specialized international law. This includes not only the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (which presupposes answering the question of whether, given its ratification only in 2009, it is part of the constitutional order in the sense of the so-called bankruptcy judgment), but also some other laws of varying legal force and bindingness. In particular, the case law of the ECtHR encourages the conclusion that it is the duty of the state to actively implement inclusive education.*

Keywords: *The right to education; Inclusive education; International soft-law; Bankruptcy judgment*

Přechod k inkluzivnímu modelu vzdělávání na základních a středních školách představuje jeden z milníků českého školství za posledních několik desítek let. V souvislosti s tím se „inkluzí“¹ stala nejen předmětem odborného zájmu (zejm. v pedagogických oborech), ale bohužel i poměrně oblíbeným terčem a domnělým viníkem všelikých problémů ve školství. A to nejen v rámci internetových a jim podobných diskusí, ale bohužel i ve zjednodušujících prohlášeních mnoha veřejně činných osob včetně politiků. Podkladem pro kritiku inkluzivního vzdělávání jsou ale pohříchu často spíše iracionální argumenty, pocity a sice zprostředkované, ale zaručeně autentické osobní zkušenosti.² Nikoli už hlubší analýza problematiky založená na odborných závěrech nebo snad na správné terminologii.³ V některých případech lze dokonce hovořit i o naprostém nepochopení podstaty inkluzivního vzdělávání.

Přesto (nebo možná právě proto) není dosud lidskoprávnímu zakotvení inkluze ve vzdělávání věnována příliš velká pozornost právní teorie. Přitom zahraniční literatura se vymezení práva na inkluzivní vzdělávání již delší dobu věnuje. Širší pozornosti také

prozatím spíše uniká i velmi inspirativní judikatura Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) k právu na inkluzivní vzdělávání. Nejenže (na rozdíl od např. judikatury Ústavního soudu) v nedávných letech poměrně přesně vymezila právo na inkluzivní vzdělávání, ale jeho argumentace též představuje zajímavý pohled na působení mezinárodního práva při hodnocení zásahů do základních práv.

Otázka práva na inkluzivní vzdělávání je současně jedním z praktických příkladů rozšiřování katalogu lidských práv. A to jak prostřednictvím nových mezinárodních smluv s lidskoprávní tematikou, tak prostřednictvím výkladu letitých katalogů lidských práv a s použitím obecných pojmů (jako například pojmu lidská důstojnost).

Tento text jistě nevyvrátí všechny mýty, nepřesnosti a fámy rozšířené v souvislosti s inkluzivním vzděláváním. Jeho cílem je především nastínit elementární důvody, proč i České republice nakonec nezbylo než začít se zaváděním inkluzivního vzdělávání, jaké důvody k tomu přispěly a kde jsou ústavní limity možnosti domáhat se inkluzivního vzdělávání.

* Autor působí jako advokátní koncipient ve Felix a spol., advokátní kancelář. E-mail: vaclav.podhorsky@akf.cz.

¹ Jak se obecně inkluzivní vzdělávání ve zkratce označuje.

² Mluvíci vždy zná někoho, kdo zná onu bájnou osobu, jež má s inkluzí údajně osobní zkušenost.

³ Což neznamená, že okamžitě a plošně zavedení inkluzivního vzdělávání je optimem a jedinou správnou cestou, jak bude zdůvodněno dále.

Obecně k inkluzivnímu vzdělávání

Vzhledem k primárně právnímu zaměření nezbyvá než v úvodu přiblížit i samotný koncept inkluze ve vzdělávání a jeho ideová východiska.⁴

Pro potřeby definičního vymezení inkluzivního vzdělávání vůči vzdělávání exkluzivnímu (tj. modelu opačnému, oddělenému) se nelze vyhnout principiálně problematickému odlišení žáků⁵ se speciálními vzdělávacími potřebami od žáků „běžných“ (bez speciálních vzdělávacích potřeb).⁶ Uvedené rozlišování, resp. vydělení žáků se speciálními vzdělávacími potřebami jako subjektů nadaných zvláštními právy má zároveň oporu i v legislativě (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání – školský zákon, vč. jeho prováděcích předpisů).

V literatuře⁷ je inkluze ve vzdělávání (nebo též inkluzivní vzdělávání) definována jako model výuky, v rámci něž jsou žáci se speciálními vzdělávacími potřebami vzděláváni v běžných školách a jsou přitom začleněni do běžného školního kolektivu, nejlépe v místě svého bydliště. Inkluze ve vzdělávání vychází z předpokladu všeobecné výhodnosti pro všechny zúčastněné, a to včetně rovnovážného rozvoje běžných žáků a jejich přirozené výchovy v rámci principů tolerantní občanské společnosti jako všeobecného společenského optima výhodného pro všechny.

Předstupněm inkluze je integrace, při níž jsou žáci se speciálními vzdělávacími sice zahrnuti do běžného vzdělávacího procesu, avšak cílem je pouze „poskytnout i žákům s těžkými a trvalými zdravotními postiženími společnou zkušenost s jejich zdravými vrstevníky, a přitom respektovat jejich specifické potřeby“.⁸ Cílem integrace je tedy odstranění jisté formy nerovného zacházení s osobami se

speciálními potřebami, ale bez jejich úplného začlenění a bez hlubší modifikace vzdělávacího procesu.

Naopak inkluze „je vnímána jako proces, nikoliv jako stav, kterým často v rezortu školství označujeme integraci“,⁹ inkluze se „snaží pojímat společnost, školu či komunitu jako celek a následně pouze individualizovat samotný přístup k jednotlivci“.¹⁰ Obdobně je inkluzivní vzdělávání definováno i v odborné tištěné literatuře: „Základní idea integrace se postupně rozvíjí v novou, odlišnou, vyšší kvalitu, protože při tomto edukačním přístupu se už heterogenita principiálně chápe jako normalita“.¹¹

Při obecné inkluzi ve společnosti dochází dle teoretických předpokladů k maximálnímu možnému využití individuálních talentů všech bez rozdílu. Inkluze zároveň představuje optimální naplnění ideje přirozených lidských práv, která je základní determinantou liberálně demokratické společnosti.

Výše uvedené odlišení inkluze a integrace není pouze terminologickou nuancí a je běžně používáno i v zahraničních zdrojích.¹²

Zákonné zakotvení inkluzivního vzdělávání v České republice

Inkluzivní vzdělávání se stalo veřejně mimořádně diskutovaným tématem počínaje rokem 2015, a to v souvislosti s novelou zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).¹³

S účinností od 1. 9. 2016 byl mimo jiné novelizován § 16 školského zákona. Další podrobnosti pak upravila vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

Právě tato vyhláška je zároveň praktickým dokladem pověstného dábla skrytého v detailu. Příznačné jsou její novelizace (jejich motivace

⁴ Která se (ne příliš překvapivě) přelévají i do souvisejících právních otázek jakožto jeden významný ideový zdroj práva na zajištění inkluzivního vzdělávání.

⁵ V maximální obecnosti jsou samozřejmě subjektem inkluzivního vzdělávání i studenti a studentky, popř. jakkoli jinak označené vzdělávané fyzické osoby; pro terminologické zjednodušení bude v této práci pro všechny tyto kategorie používáno legislativní označení „žák“ bez rozlišení ženského nebo mužského rodu. Obdobnou terminologií ostatně nabízí i zákonná úprava.

⁶ Obdobně např. i LECHTA, V. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. Praha: Portál, 2010, str. 20 a násl., kde se autor podrobně zabývá již samotným vymezením postižení ve vztahu k normalitě a např. pro běžné žáky je navržen pojem „intaktní“ – pro přehlednost zachovám termín „běžný“.

⁷ Např. Liga lidských práv: *Á propos k inkluzi ... Integrace vs. inkluze – díl čtvrtý* [online cit. 31. 9. 2021]. Dostupné na <https://llp.cz/blog/a-propos-k-inkluzi-integrace-vs-inkluzie-dil-ctvrtvy-44/> nebo SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika: Integrace a inkluze*. Metodický portál PVP, 26. 6. 2012, dostupné na <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/S/16169/specialni-pedagogika-integrace-a-inkluzie.html/>.

⁸ Liga lidských práv: *Á propos k inkluzi ... Integrace vs. inkluze – díl čtvrtý* [online cit. 31. 9. 2021]. Dostupné na <https://llp.cz/blog/a-propos-k-inkluzi-integrace-vs-inkluzie-dil-ctvrtvy-44/>.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ LECHTA, C. d., str. 27.

¹² GORDON, J.S. Is inclusive education a human right? *The Journal Of Law, Medicine* [online], 2013, roč. 41, č. 4, str. 756; dále např. BYRNE, B. Hidden contradictions and conditionality: conceptualisations of inclusive education in international human rights law. *Disability & Society*, 2013, roč. 28, č. 2, str. 234; nebo UNESCO. *Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All*. Paris: UNESCO, 2005, str. 9.

¹³ Provedenou zákonem č. 82/2015 Sb.

a kontroverze, které vyvolávají). Ta zatím předposlední z nich¹⁴ mimo jiné i z finančních důvodů omezila počet hodin státem financovaných asistentů pedagoga¹⁵ ve speciálních školách.¹⁶ Motivem změny právní úpravy je jistá obecná tendence ke sdílení služeb jednoho asistenta pedagoga několika žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, která je patrná v posledních letech.

Zatím poslední novelizace provedená vyhláškou č. 606/2020 Sb. zase vyvolala nesouhlas pedagogů, když byla nově upravena 1 hodina pedagogické intervence týdně ve prospěch žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (prakticky by mělo jít o doučování jednotlivých žáků).

Uvedené tak jen dokládá, že právě podzákonné předpisy jsou fakticky základem úpravy inkluzivního vzdělávání a teoreticky je tak poměrně jednoduché jejich prostřednictvím inkluzivní vzdělávání v jeho praktické realizaci zásadně proměnit nebo jej i zcela eliminovat.

Již zmíněný § 16 školského zákona vymezuje v odst. 2 soupis jednotlivých druhů podpůrných opatření a v následujících odstavcích i způsob a podmínky jejich uplatňování. Prvním ze zde vyjmenovaných podpůrných opatření a zároveň základním kamenem inkluze je speciálně pedagogické poradenství. Kromě faktické podpory žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (zejména formou poradenství a konzultační činnosti, případně i individuálního vzdělávání) je totiž v kompetenci školských poradenských zařízení¹⁷ i zpracování tzv. doporučení. V nich by měla být důkladně zvažována otázka samotné vhodnosti inkluze pro konkrétního žáka a jsou v něm také konkrétně specifikovány jednotlivé nástroje (podpůrná opatření) umožňující inkluzi tohoto žáka.

Doporučení školského poradenského zařízení by mělo navrhnout nejvhodnější nástroje pro inkluzi konkrétního žáka, a to včetně doporučení konkrétního druhu školy i jednot-

livých podpůrných opatření. Mělo by vycházet zejména ze skutečných potřeb a možností konkrétního žáka a z vědomí, že nesprávná může dle okolností být jak segregace, tak i trvání na zcela nevhodné inkluzi. Doporučení školského poradenského zařízení je základním dokumentem založeným na odborném zhodnocení možností a potřeb konkrétního žáka. Optimálně by samozřejmě nemělo být speciálně pedagogické centrum jakkoli omezeno ve volbě konkrétních doporučených nástrojů a mělo by se řídit jen a pouze potřebami daného žáka.¹⁸ Vzhledem k nikoli nevyčerpatelným finančním možnostem státu tomu tak (dle očekávání) není – naznačená omezení vyplývají z legislativy (zejména podzákonných předpisů) i z pokynů Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy.

Na základě doporučení školského poradenského zařízení následně konkrétní škola zpracovává (vyžadují-li to speciální vzdělávací potřeby žáka) tzv. „individuální vzdělávací plán žáka se speciálními vzdělávacími potřebami“.¹⁹

Pro ilustraci dále zmíním i další konkrétní nástroje inkluze. Pravděpodobně nejrozšířenějším (zároveň nejdiskutovanějším a minimálně v kontextu České republiky i nejnákladnějším) z nich je služba asistenta pedagoga. Jeho činnost je vymezena v § 5 vyhlášky č. 27/2016 Sb.,²⁰ a v dalších metodických dokumentech.²¹

Velmi zjednodušeně lze uvést, že asistent pedagoga je pedagogickým pracovníkem, který při výuce ve třídě (výjimečně i mimo ni) poskytuje podporu jinému pedagogovi, jednomu konkrétnímu žákovi se speciálními vzdělávacími potřebami nebo i více takovým žákům. Při asistenci je ale třeba se vyvarovat vypracování jednotlivých úkolů při výuce asistentem tzv. „za žáka“. Jistě ani není překvapením, že dostupnost a kvalita práce asistentů pedagoga je jedním z nejnápadnějších problémů při zavádění inkluzivního vzdělávání,

¹⁴ Provedená vyhláškou č. 196/2019 Sb.

¹⁵ K asistentům pedagoga viz dále.

¹⁶ Jde zejm. o do této vyhlášky nově zavedený § 1d odst. 10, podle kterého je de facto možné mít v jedné třídě speciální školy vedle jednoho pedagoga již jen jednoho sdíleného asistenta pedagoga. Argumentem pro tuto úpravu byla mimo jiné úspora finančních prostředků a fakt, že ve speciálních školách jsou mnohem nižší počty žáků ve třídách (běžně kolem pěti žáků). Přesto tato novela vyvolala jistě problémy zejména ve speciálních školách, ve kterých se vzdělávají obtížně zvladatelní žáci nebo žáci s opakovanými záchvaty agresivity, u nichž je optimálním řešením individuální asistence.

¹⁷ Pedagogicko-psychologické poradny a speciálněpedagogická centra. Vymezení působnosti školských poradenských zařízení viz § 116 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školského zákona). V jeho § 16 odst. 4 je zakotveno i do jisté míry dominantní postavení školských poradenských zařízení při uplatňování podpůrných opatření (podpůrná opatření druhého až pátého stupně lze uplatnit pouze s doporučením školského poradenského zařízení). Ústavnost druhého zde jmenovaného ustanovení školského zákona mimo jiné v nedávné době posuzoval i Ústavní soud (na návrh skupiny senátorů), přičemž návrh jeho zrušení byl na základě provedeného testu racionality Ústavním soudem zamítnut. Podrobnosti viz náleží Ústavního soudu ze dne 22. 6. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 93/20.

¹⁸ Ale ani ovlivněno dalšími irelevantními vlivy, jakými jsou například nesouhlasné ambice některých rodičů.

¹⁹ Ust. § 3 odst. 1 vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

²⁰ Tato vyhláška mimo jiné stanovuje totiž konkrétní podmínky, za kterých jsou jednotlivá inkluzivní opatření realizována a financována.

²¹ Například Metodické doporučení ke zřízení funkce asistenta pedagoga zpracované Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy a dostupné např. na <https://sdv.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-doporuzeni-pro-zrizeni-funkce-asistenta-pedagoga>.

a to jak z důvodu jejich odborné přípravy,²² tak i z důvodu jejich stále ještě poměrně nízkého platového ohodnocení.

Dalšími podpůrnými opatřeními, která jsou explicitně předvídána platnou legislativou,²³ jsou pedagogická intervence,²⁴ tlumočnická do českého znakového jazyka, přepisovatel pro neslyšící a osobní asistence. Vedle toho existuje nepřeberné množství dalších, většinou technických pomůcek doporučovaných jakožto podpůrná opatření pro žáka se speciálními vzdělávacími potřebami.

Všechny teoretické předpoklady ale v praxi narážejí na limity reprezentované nejen již zmíněným omezeným rozpočtem, ale i na limity odbornosti a empatie zainteresovaných pedagogických pracovníků.

Přesto nelze přehlédnout významný pokrok, který Česká republika při zavádění inkluzivního vzdělávání učinila. Dokladem může být nejen suchá statistika podílu inkludovaných žáků se speciálními vzdělávacími potřebami²⁵ (ve školním roce 2019/2020 se tak v běžných školách vzdělávalo 79,8 % ze všech žáků se speciálními vzdělávacími potřebami), ale mnohem výmluvnější by byly i příběhy mnoha žáků či studentů, kterým inkluzivní vzdělávání otevřelo dveře do plnohodnotného života.

Právo na inkluzivní vzdělávání a jeho souvislost s lidskou důstojností

Už tisíce let budujeme s pomocí náboženství i filozofů humánní společenský systém založený

na morálních pravidlech, aniž bychom je dostatečně respektovali a používali v běžném životě. Ačkoli obyčejné následování a aplikace základních postulátů (na které dokonce většina našich volených zástupců s tak mimořádnou chutí odkazuje) může vyřešit mnoho nejasností ohledně lidských práv, místo toho budujeme složité juristické koncepty pozitivně definovaných lidských práv a v obavách o jejich nadužívání následně diskutujeme o neúměrném rozrůstání, nadužívání, fetišizaci, delegitimizaci nebo exploataci pozitivně definovaných lidských práv.²⁶

Nakonec, ačkoli by možná i v tomto článku stačil jednoduchý odkaz na Bibli nebo I. Kanta,²⁷ pokusím se z pohledu definovaných lidských práv a ústavního pořádku obecně vyhodnotit existenci a rozsah základního lidského práva²⁸ na inkluzivní vzdělávání. Tato otázka přitom již delší dobu představuje téma zájmu zahraniční jurisprudence, a to i v zemích připadajících Středoevropě, jako např. Jihoafrická republika,²⁹ Nigérie³⁰ nebo Bhútán³¹). Zahraniční autoři postupně dochází k potvrzení existence základního lidského práva na inkluzivní vzdělávání. Příkladem je možné uvést články J. S. Gordona,³² B. Byrnea³³ nebo J. Kenworthyho a J. Whittakera.³⁴

K obdobným závěrům ostatně vybízí i UNESCO, a to v publikaci *Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All*³⁵ vydané už v roce 2005. UNESCO zde argumentuje právem na vzdělání zakotveným ve Všeobecné deklaraci lidských práv a v Úmluvě o právech dítěte, dále pak Úmluvou o boji

²² Ačkoli asistenti pedagoga se mnohdy rekrutují z řad pedagogů s patřičným vzděláním (často se jedná o pedagogy v důchodovém věku, kteří tuto práci vykonávají nejen jako vítaný přívýdělek, ale i z důvodu pozitivního vztahu k profesi), nezdá se, že by se jednalo o osoby bez dostatečného pedagogického vzdělání kvalifikované pouze na základě absolvování rychlých „rekvalifikačních“ kurzů. Například jsou běžně nabízeny akreditované kurzy v rozsahu 80 hodin teoretické výuky a 40 hodin praxe s požadavkem minimálně ukončeného základního vzdělání frekventanta (pro nižší úroveň kompetencí, pro vyšší je požadováno středoškolské vzdělání, nikoli však již nutně pedagogické).

²³ Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

²⁴ Pedagogickou intervencí může vést učitel, vychovatel, asistent pedagoga nebo speciální pedagog a jejím cílem je snížení rizika neúspěšnosti žáka. Jako příklad pedagogické intervence lze uvést doučování žáka.

²⁵ Viz Kontrolní závěr Nejvyššího kontrolního úřadu z kontrolní akce 19/19, str. 3, dostupný na <https://nku.cz/scripts/rka/detail.asp?cisloakce=19/19&rok=0&sestava=0>.

²⁶ Což je jistě pozitivní a může mít očistný význam ve smyslu zabránění jejich úplného vyprázdnění v očích veřejnosti. Srov. např. MARŠÁLEK, P. *Soudobá delegitimizace lidských práv*. In: Gerloch, A. – Šturma, P. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v proměnách práva na počátku 21. století v českém, evropském a mezinárodním kontextu*. Praha: Auditorium, 2011, str. 79–86. Obdobně v tomtéž sborníku i KYSELA, J. *V suterénu lidských práv. Poznámky k jejich povaze, předpokladům a důsledkům*, str. 86–98.

²⁷ Viz Kantovy myšlenky ohledně lidské důstojnosti, odpovědnosti a účelu existence zachycené např. v *Základech metafyziky mravů* nebo v *Kritice soudnosti*, podrobnosti např. viz SENSEN, O. *Kant on Human Dignity*. Berlin: De Gruyter, 2011, str. 166 a násl.

²⁸ Obrat „základní lidské právo“ byl zvolen s ohledem na systematickou Listiny základních práv a svobod (dále též „Listiny“), při výhradě mírně nejednoznačnosti vzhledem k německé ústavní doktríně (podrobnosti k tomu např. viz ONDŘEJJEK, P. Několik poznámek k právněteoretickým aspektům lidských práv. In: Šturma, P. *Pojem a teorie lidských práv*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2013, str. 19 a násl.) a při vědomí vazby tohoto označení na druhou hlavu Listiny, neboť, jak bude rozebráno dále, obsahem této práce není jen posouzení práva na inkluzivní vzdělávání v kontextu čtvrté hlavy Listiny, ale i východiska plynoucí z konceptu lidské důstojnosti zakotveného v druhé hlavě Listiny.

²⁹ ENGELBRECHT, P. The implementation of inclusive education in South Africa after ten years of democracy. *European Journal of Psychology of Education*, 2006, roč. 21, č. 3, str. 253–264.

³⁰ AKINBOLA, B. R. The right to inclusive education in Nigeria: Meeting the needs and challenges of children with disabilities. *African Human Rights Law Journal*, 2010, roč. 10, č. 2, str. 457–477.

³¹ KAMENOPOULOU, L. – DUKPA, D. Karma and human rights: Bhutanese teachers' perspectives on inclusion and disability. *International Journal of Inclusive Education*, 2018, roč. 22, č. 3, str. 323–338.

³² GORDON, J. S. Is inclusive education a human right? *The Journal Of Law, Medicine* [online], 2013, roč. 41, č. 4, str. 756–467.

³³ BYRNE, B. Hidden contradictions and conditionality: conceptualisations of inclusive education in international human rights law. *Disability & Society*, 2013, roč. 28, č. 2, str. 232–244.

³⁴ KENWORTHY, J. – WHITTAKER, J. Anything to Declare? The Struggle for Inclusive Education and Children's Rights. *Disability & Society*, 2010, roč. 15, č. 2, str. 219–231.

³⁵ UNESCO. *Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All*. Paris: UNESCO, 2005, str. 12, 13.

proti diskriminaci v oblasti vzdělávání, Úmluvou OSN o odstranění všech forem diskriminace žen, Prohlášením ze Salamanky nebo závěry z konference v Jomtienu v březnu 1990 (Světová deklarace vzdělání pro všechny, Uspokojení základních vzdělávacích potřeb).

Nejen ve výše citovaných, ale i v mnoha dalších, dokonce neprávnických textech je zavádění inkluzivního vzdělávání odůvodňováno všeobecným právem na vzdělání všech žáků bez rozdílu a zejména šetřením lidské důstojnosti žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Pojem „lidská důstojnost“ přitom nemusí mít ani v právu jednoznačně vyhraněný význam. Může být chápána jako základní subjektivní právo každého člověka nebo jako interpretační vodítko uplatňování ostatních zaručených práv,³⁶ jako princip nebo pravidlo,³⁷ a zároveň se jedná i o obecný atribut lidské osobnosti.

Mimořádná „síla“ argumentu lidskou důstojností v kombinaci s nevyhraněným pojmovým obsahem s sebou zároveň nese jistá rizika, neboť nezřídka vede k určité zdrženlivosti (odborné veřejnosti nebo dokonce vysokých soudů). Ta plyne z celkem logické obavy z eroze důležitosti argumentu lidské důstojnosti na straně jedné a z otevření pověstných zadních vrátek pro přílišné rozvolňování katalogů lidských práv na straně druhé.

Přesto může být argumentace lidskou důstojností více než relevantní (a v případě práva na inkluzivní vzdělávání často i je). Zejména po střízlivém zvážení vhodnosti, resp. vysvětlení kontextu užití tohoto pojmu.

V případě práva na inkluzivní vzdělávání navíc vyvstává i další úskalí argumentace lidskou důstojností. Bezmyslenkovité, zkratkovité a plošné zavádění inkluzivního vzdělávání bez důkladné přípravy (vzdělávacího systému, ale též i společnosti jako takové) a bez zřetele k zájmům konkrétních žáků totiž nezřídka působí negativně (pro někoho i trochu paradoxně) na lidskou důstojnost některých žáků. A to i ve smyslu základního lidského práva. Pedagogická praxe zná mnoho případů prokazatelně negativních dopadů inkluze žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, přičemž důvodem může být nejen

nezvládnutá inkluze, ale i nekritická snaha o inkluzi bez ohledu na její vhodnost pro konkrétního žáka. Optimem tedy je promyšlené a uměřené zavádění inkluzivního vzdělávání.

Nelze tak spoléhat jen na obecné poučky a obecná tvrzení o inkluzi jako bezpodmínečném cíli, ale vždy musí být zohledněn nejlepší zájem konkrétního žáka a až na základě takového vyhodnocení by tento žák měl mít nárok na maximum možných kompenzačních opatření. Jakákoli paušalizace je totiž v daném kontextu pouze cestou k popření důstojnosti dotčených osob.

Právo na inkluzivní vzdělávání v kontextu Listiny

Listina základních práva a svobod (dále jen „Listina“) právo na inkluzivní vzdělávání explicitně nezmiňuje,³⁸ je ale možné o něm uvažovat jako o součásti obecného práva na vzdělání dle jejího čl. 33, popř. i práva na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu dle jejího čl. 26.

Možnost dovolání se práva dle čl. 26 a 33 Listiny pak limituje následující čl. 41 odst. 1.³⁹ Případný zásah do základních práv by tedy byl dle ustálené judikatury Ústavního soudu podroben testu racionality, tj. vznikla by i potřeba vymezení tzv. esenciálního obsahu práva na inkluzivní vzdělávání.

Lze vyjít z teze, že tento esenciální obsah spočívá v samotné možnosti vzdělávat se (a povinnosti státu toto vzdělávání zajistit každému bez rozdílu). Pouze s takovou úvahou by v případném testu racionality vyhověla i zákonná úprava zavádějící přísně segregované vzdělávání.

Určující pro vymezení esenciálního obsahu práva na vzdělání v inkluzivním modelu ale jsou i další, veskrze obecná ustanovení Listiny. Popřípadě obecné principy, na nichž je ústavní pořádek založen. Takovým principem (a za určitých okolností dokonce i Listinou založeným pravidlem) je především již zmíněná hodnota lidské důstojnosti.

Uvažujeme-li o lidské důstojnosti jako o základním lidském právu, v České republice sice není zavedená doktrína absolutní

³⁶ K tomu srov. BARTOŇ, M. In: Husseini, F. – Bartoň, M. – Kokeš, M. – Kopa, M. a kol. *Listina základních práva a svobod. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, str. 76–82.

³⁷ Viz též ALEXÝ, R. Lidská důstojnost a princip proporcionality. *Právník*, 2015, roč. 154, č. 11, str. 867–878. Jako o samostatném pravidlu lze o lidské důstojnosti hovořit v kontextu čl. 1 Listiny jako o principu (interpretačním vodítku – viz poznámka pod čarou č. 57 výše) navíc i s odkazem na preambuli Ústavy.

³⁸ Ne příliš překvapivě.

³⁹ V obecné rovině viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne 10. 7. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 35/95; přímo ve vztahu k čl. 33 Listiny viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne 9. 7. 2019, sp. zn. Pl. ÚS 34/17, bod 40, a přímo v kontextu domáhání se práva na inkluzivní vzdělávání pak usnesení Ústavního soudu ze dne 18. 3. 2014, sp. zn. II. ÚS 365/14.

neomezitelnosti lidské důstojnosti,⁴⁰ přesto je právo na zachování lidské důstojnosti všeobecně pokládáno za jedno z velmi silných a problematicky omezených.⁴¹

Lidská důstojnost je současně základní determinantou, principem a výkladovým rámcem vymezení esenciálního obsahu dalších základních práv a měřítko jejich teoretické omezenosti. V tom pak patrně i spočívá jeden z podstatných faktorů ovlivňujících zakotvení inkluzivního vzdělávání v Listině, a to prostřednictvím institutu lidské důstojnosti jako principu, za jistých okolností i jako pravidla vyplývajícího z čl. 1 Listiny. To ostatně vyplývá i z obecné argumentace zastánců inkluzivního vzdělávání (kteří jako jeden z ideových zdrojů a benefitů akcentují právě individualitu a důstojnost každého žáka).

Hodnota lidské důstojnosti tak je jedním z určujících momentů při vymezení práva na inkluzivní vzdělávání, resp. při stanovení jeho esenciálního jádra. Hodnota lidské důstojnosti navíc velmi úzce souvisí s obecnou zranitelností osob se zdravotním postižením a judikaturou Ústavního soudu zahrnující i požadavek zvlášť obezřetně chránit jejich zájmy.⁴²

Přijmeme-li jako základní koncept našeho státu jeho sociální rozměr, tj. že zabezpečení elementární úrovně potřeb jeho občanů je jednou ze základních úloh moderního státu⁴³ a jeho základními atributy jsou humanita a ochrana těch nejzranitelnějších,⁴⁴ je nesporné, že jako nedůstojný způsob (tj. pod výše jmenovanou elementární úroveň) je možné označit i takový postup státu, který by vedl k zvlášť hrubému nepoměru mezi možnostmi státu a naplňováním jeho sociální funkce.

Projeví se tím mimo jiné úzké propojení lidské důstojnosti s dalšími ústavními kautelemi rovnosti, zákazu diskriminace a zákazu svévole.⁴⁵ Uvedené jistě platí i pro právo na vzdělání zaručené v čl. 33 Listiny.⁴⁶ A to ačkoli je přímo ve vztahu k inkluzivnímu vzdělávání a začlenění znevýhodněných žáků do vzdělávacího procesu komentářová literatura stručnější⁴⁷ a i národní judikatura čítá spíše jednotky případů.

Není a ani nemůže být stanovena zcela ostrá hranice, pod kterou již stát porušuje základní práva občanů (teoreticky by bylo možné vyjít např. z podílu na HDP, státním rozpočtu, rozpočtu příslušné rozpočtové kapitoly apod., to vše také v porovnání s obdobně hospodářsky rozvinutými zeměmi, s OECD nebo s průměrem EU). Podstatné je zároveň relativní pojetí uvedené minimální důstojné úrovně. Minimální a obecně akceptovaná úroveň důstojné existence (a důstojného přijetí člověka jako rovnoprávného člena společnosti) se totiž mění nejen v čase, ale i regionálně.⁴⁸ Uvedené lze samozřejmě aplikovat i na minimální důstojnou úroveň obecného začlenění osob se zdravotním postižením do většinové společnosti.

Při hledání oné minimální úrovně nelze v souvislosti s požadavkem na akcesorickou rovnost opomenout ani ostatní adresáty, kteří mohou být výkonem práva negativně dotčeni – je přirozené, že garance práva pro jednu skupinu lidí může znamenat jisté omezení lidí zbývajících (omezení spočívající v povinnosti podílet se finančně prostřednictvím státu na financování takových aktivit, strpět zásah do svých dalších práv). I s odkazem na výše uvedené morální základy naší

⁴⁰ V kontrastu s pojetím lidské důstojnosti např. v Německu v návaznosti na č. 1 německé ústavy, k tomu viz BARAK, A. *Human dignity: the constitutional value and the constitutional right*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, str. 11, nebo WEINRIB, J. *Dimensions of Dignity: The Theory and Practice of Modern Constitutional Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016, str. 14; v české literatuře pak např. CHMEL, J. Patří do ústavního práva ekonomická analýza. In: Wintř, J. – Antoš, M. *Ústavní právo a ekonomie*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2016, str. 59 a 60.

⁴¹ Viz např. WAGNEROVÁ, E. *O pojetí lidské důstojnosti u příležitosti kolokvia Ústavního soudu s Aaronem Barakem*, přednáška ze dne 18. 6. 2014; dostupné na <http://eliskawagnerova.cz/aktuality/text-elisky-wagnerove-o-pojeti-lidske-dustojnosti-u-prilezitosti-kolokvia-ustavniho-soudu-s-aaronem-barakem/>.

⁴² K tomu srov. náleží Ústavního soudu ze dne 23. 5. 2015, sp. zn. I. ÚS 1974/14; resp. obecný výklad soudkyně zpravodajky tohoto náleží obsažený v: ŠIMÁČKOVÁ, K. K pojmu zranitelnost v českém právním prostředí, zejména v judikatuře Ústavního soudu. *Jurisprudence*, 2019, č. 5, str. 21 a 22.

⁴³ Obdobně E. WAGNEROVÁ in: Wagnerová, E. – Šimíček, V. – Langášek, T. – Pospíšil, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 17; k pojmu pojetí ČR jako sociálního státu (welfare state) dále srov. J. WINTŘ in: Wagnerová, E. – Šimíček, V. – Langášek, T. – Pospíšil, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 629–632.

⁴⁴ Viz např. náleží Ústavního soudu ze dne 27. 10. 2015, sp. zn. I. ÚS 860/15, bod 84: „Kvalita, vyspělost a humanita každé společnosti se pozná podle způsobu, jakým zachází s těmi nejzranitelnějšími, s těmi, kdo se z jakýchkoli důvodů ocitli na jejím okraji; zda opravdu u všech lidí respektuje, že jsou svobodní a rovni si s ostatními v důstojnosti i právech, jak stanoví čl. 1 Listiny“.

⁴⁵ Jinak řečeno, je-li sociální politika základní úlohou státu, musí být tato úloha zabezpečována v „minimálně rozumném“ poměru k ostatním úlohám tak, aby nedocházelo k extrémnímu zvýhodnění jiných adresátů státní intervence. Zákonodárce sice má možnost poměřovat mezi jednotlivými úkoly státu a na základě svého uvážení stanovit poměr mezi nimi, nesmí ale vykročit z mantinelů, které jsou vymezeny extrémní dirporcionalitou, zjevnou svévolí a důstojností (minimálně důstojnosti jako principu) jednotlivých adresátů. K tomu srov. např. WEINRIB, J., c. d., str. 147 a násled.

⁴⁶ Srov. M. BOBEK in: Wagnerová, E. – Šimíček, V. – Langášek, T. – Pospíšil, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 677, 678.

⁴⁷ Např. M. BOBEK tamtéž, str. 685, 686.

⁴⁸ V zahraniční literatuře např. BARAK, A., c. d., str. 5, nebo WEINRIB, J., c. d., str. 215 a násled.

civilizace⁴⁹ je takové omezení přijatelné, pakliže není opět zcela svévolné, nepřiměřené a neodůvodněné.

Na vnitrostátní právo zároveň působí jako výkladové pravidlo i mnohé prameny mezinárodního práva.⁵⁰ Jestliže se daný stát opakovaně zaváže k dodržování mezinárodních smluv, jež mu ukládají jednu konkrétní povinnost a konstatují jeden konkrétní cíl, zakládá tím svůj souhlas s interpretací řešené problematiky a s východisky pro řešení dané problematiky dle těchto mezinárodních smluv.

Mezinárodní smlouvy tak v tomto kontextu nepůsobí pouze na úrovni „mezi zákonem a ústavním zákonem“ prostřednictvím aplikační přednosti,⁵¹ ale jako smysl a účel konkrétní vnitrostátní normy jsou způsobilé se promítnout i do interpretace konkrétního ustanovení Listiny.

Uvedené je v omezené míře možné aplikovat i na další mezinárodněprávní dokumenty, ke kterým se Česká republika přihlásila. A dokonce ani nemusí mít formu ratifikovaných mezinárodních smluv (tyto dokumenty je možné zahrnout pod termín *soft law*).

Právo na inkluzivní vzdělávání dle mezinárodních smluv o lidských právech

Zdroje práva na inkluzivní vzdělávání je zjistit možné hledat (a též i úspěšně nalézat) i přímo v mezinárodních lidskoprávních smlouvách. Ty všeobecně zaměřené se sice inkluzivnímu vzdělávání nevěnují (mimo jiné i vzhledem k jejich stáří), jejich interpretace ale nejednou k potvrzení práva na inkluzivní vzdělávání vedla.

Zmínit lze například Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (nejen samotný pakt, ale i Obecný komentář č. 5 k němu⁵²) nebo Všeobecnou deklaraci lidských práv, ačkoli ta je označována za nezávazný dokument mezinárodního práva *soft law*. Například OSN ale na jejím základě celkem přesvědčivě dovozuje existenci práva na inkluzivní vzdělávání OSN,⁵³ které

mimo obecné právo na vzdělávání, zakotvení lidské důstojnosti a obecný zákaz diskriminace akcentuje i právo na vzdělávání v kontextu celkového rozvoje osobnosti.

Velmi inspirativní je pak argumentace ESLP ve vztahu k Úmluvě ochraně lidských práv a základních svobod (dále též „Úmluva“). Ačkoli sice text Úmluvy zásadně nevybočuje z obdobných formulací například v Listině, judikatura ESLP jde mnohem dále.

Minimálně v českém prostředí a v kontextu inkluzivního vzdělávání je často za konstitutivní pokládán rozsudek ESLP ve věci D. H. a ostatní proti České republice.⁵⁴ Obdobně je v souvislosti s právem na inkluzi referován i rozsudek Oršuš a ostatní proti Chorvatsku⁵⁵ nebo Lavida a ostatní proti Řecku.⁵⁶

Tento názor nesdílím. Mimo jiné proto, že podstatou uvedených rozsudků je rasová diskriminace (apriorní znevýhodnění na základě etnicity při zařazování do zvláštních škol), naopak podstatou inkluze je zajištění příznivých podmínek ve vzdělávání pro fakticky znevýhodněné žáky (tj. nikoli pouze vyčleněné na základě nepravdivého rasového předpokladu).⁵⁷

Přitom ESLP vydal i rozsudky zabývající se přímo právem na inkluzivní vzdělávání. Jako přelomové lze uvést dva. Oba směřovaly proti Turecku a v obou případech ESLP konstatoval porušení čl. 14 Úmluvy. V prvním z nich (Çam proti Turecku⁵⁸) odmítla konzervatoř nevidomou stěžovatelku (která předtím úspěšně složila talentové zkoušky) z důvodu jejího postižení. Ve druhém z nich (Enver Şahin proti Turecku⁵⁹) odmítla univerzita bezbariérově upravit vchody tak, aby umožnila přístup studentovi, který během studia po úrazu ochrnl.

Kromě samotných výsledků je zajímavá i argumentace ESLP, který výslovně interpreteje čl. 14 Úmluvy ve světle Evropské sociální charty a Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením.⁶⁰ V bodech 63 a 64 rozsudku Enver Şahin proti Turecku navíc ESLP akcentuje i hodnotu lidské důstojnosti ve vztahu k volbě způsobu vzdělávání.

⁴⁹ Samotné základy evropské morálky pouze načrtnuté v úvodu této práce – Bible, I. Kant, ale i např. T. Akvinský, Jeho Svatost František aj. Obdobně s těmito prameny mezinárodního práva ostatně zachází i ESLP – viz dále.

⁵¹ Případně jako autonomní součást ústavního pořádku dle konkursního nálezu.

⁵² Publikovaný jako č. E/1995/22. Výbor v něm upozorňuje na problematiku diskriminace osob se zdravotním postižením při vzdělávání (viz strany 113 a 114 anglické verze).

⁵³ Viz výše.

⁵⁴ Rozsudek ESLP ze dne 13. 11. 2007 ve věci D. H. a ostatní proti České republice, stížnost č. 57325/00.

⁵⁵ Rozsudek ESLP ze dne 16. 3. 2010 ve věci Oršuš a ostatní proti Chorvatsku, stížnost č. 15766/03.

⁵⁶ Rozsudek ESLP ze dne 30. 5. 2013 ve věci Lavida a ostatní proti Řecku, stížnost č. 7973/10.

⁵⁷ Přesto je rozsudek ve věci D. H. a ostatní proti České republice jistým způsobem pro studovanou problematiku zajímavý. Jak upozorňuje K. Šimáčková, tento rozsudek výrazně přispěl k etablování pojmu „zranitelná osoba“, který je obecně používán i v kontextu osob se zdravotním postižením. Viz ŠIMÁČKOVÁ, K. K pojmu zranitelnost v českém právním prostředí, zejména v judikatuře Ústavního soudu. *Jurisprudence*, 2019, č. 5, str. 19.

⁵⁸ Rozsudek ESLP ze dne 23. 2. 2016 ve věci Çam proti Turecku, stížnost č. 51500/08.

⁵⁹ Rozsudek ESLP ze dne 30. 1. 2018 ve věci Enver Şahin proti Turecku, stížnost č. 23065/12.

⁶⁰ Srov. str. 2 oficiální české anotace rozsudku Çam proti Turecku a shodně bod 53 v plných anglických verzích obou rozsudků.

Obsah práva na inkluzivní vzdělávání osob se zdravotním postižením ESLP ve své navazující judikatuře dále postupně upřesňoval, například rozsudky ve věci Bettina Dupin proti Francii,⁶¹ Stoianových proti Rumunsku⁶² nebo G. L. proti Itálii.⁶³ V posledním ze jmenovaných ESLP vyložil čl. 14 Úmluvy ve světle jednotlivých citovaných mezinárodních smluv o lidských právech (a mezinárodního *soft law* reprezentovaného výkladovými stanovisky a doporučeními relevantních mezinárodních organizací). Podle ESLP mimo jiné neospravedlňuje nedostatek finančních prostředků krácení podpory pouze vybraným skupinám adresátů, a to mezi osobami se zdravotním postižením i v rámci všech žáků obecně. Je nepřípustné krátit pouze příspěvky pro vzdělávání zdravotně postižených žáků při zachování úrovně financování „běžných“ žáků a stejně je nepřípustné krátit finanční prostředky určené pouze na konkrétní opatření na podporu osob se zdravotním postižením, přičemž jiná opatření zůstávají financována beze změny nebo se jejich financování dokonce navýší. Přesto ve výkladu ESLP článek 14 Úmluvy „nezakazuje odlišné zacházení mezi různými skupinami s cílem napravit faktické nerovnosti mezi nimi a v některých případech právě absence takto zaměřeného rozdílného zacházení představuje porušení tohoto článku“.⁶⁴ Judikatura ESLP tedy nabízí poměrně podrobný návod k vymezení obsahu práva na inkluzivní vzdělávání.

Tím se dostáváme zpět k vnitrostátní úpravě, která je sice proklamována jako inkluzivní, změny konkrétních ustanovení zákona nebo prováděcích vyhlášek ale mohou značně omezit možnosti konkrétního žáka domoci se optimálních podpůrných opatření.

Bude-li i v budoucnosti pokračovat snaha o snižování výdajů na inkluzivní vzdělávání, bude též jistě zajímavé sledovat, zda a popřípadě kdy tento proces „narazí“ na meze vytyčené ESLP. A bude mimo jiné na obecných soudech řešících spory ohledně poskytování podpůrných opatření, aby včas identifikovaly rozpor s mezinárodními smlouvami o lidských právech (zejm. s Úmluvou, jak ji vykládá ESLP).

Přestože je postavení mezinárodních smluv o lidských právech v rámci ústavního pořádku⁶⁵ determinováno všeobecně známým konkursním nálezem,⁶⁶ dle jehož *obiter dicta*⁶⁷ jsou mezinárodní smlouvy o lidských právech součástí ústavního pořádku a jsou i referenčním rámcem přezkumu ústavnosti, mohou mít obecné soudy tendenci k vlastnímu posouzení věci.

Například mohou jít cestou vlastního posouzení prostřednictvím nalezení evropského prvku a následné aplikace čl. 267 Smlouvy o fungování EU.⁶⁸ Přitom uvedený postup může být (minimálně v krátkodobém horizontu a ve vztahu ke konkrétnímu žalobci) odůvodněný a ve výsledku spravedlivý.⁶⁹ A to aniž by bylo třeba se vymezit vůči závěrům konkursního nálezu ohledně postavení mezinárodních smluv o lidských právech.⁷⁰

Zároveň je třeba spravedlivě podotknout, že i sám Ústavní soud v minulosti naznačil, že *obiter dictum* konkursního nálezu chápe zejména ve vztahu k vlastní rozhodovací činnosti (když upozornil, že konkursním nálezem „nekladl ani tolik důraz na zachování svého centralizovaného postavení při kontrole ústavnosti, jako spíše na zachování referenčního hlediska přezkumu“⁷¹), a ani se nijak neohradil proti výše popsanému postupu

⁶¹ Rozsudek ESLP ze dne 18. 12. 2018 ve věci Bettina Dupin proti Francii, stížnost č. 2282/17.

⁶² Rozsudek ESLP ze dne 25. 6. 2019 ve věci Stoian proti Rumunsku, stížnost č. 289/14.

⁶³ Rozsudek ESLP ze dne 10. 9. 2020 ve věci G. L. proti Itálii, stížnost č. 59751/15.

⁶⁴ Viz zejm. body 52, 67 a 68 rozsudku ESLP ze dne 10. 9. 2020 ve věci G. L. proti Itálii, stížnost č. 59751/15, jeho oficiální česká anotace dostupná na <http://eslp.justice.cz/>, a dále i rozsudek ESLP ze dne 22. 3. 2016 ve věci Guberina proti Chorvatsku, stížnost č. 23682/13, body 69 a 70.

⁶⁵ A s tím související požadavky na přezkum souladu vnitrostátního podústavního práva s nimi.

⁶⁶ Pod tímto populárním a obecně rozšířeným označením (který bude i v tomto textu dále užíván) se skrývá náleze Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01, vyhlášený dne 6. 9. 2002 v částce 142 Sbírky zákonů a pod číslem 403/2002 Sb. Od vydání tohoto nálezu uplynulo v roce 2022 dvacet let, což je samo o sobě důvodem k ohlednutí za jeho recepci. Předkládaný článek takové ambice nemá a dále nabídně jen několik poznámek týkajících se řešené problematiky.

⁶⁷ A po následném zpřesnění navazující judikaturou Ústavního soudu.

⁶⁸ V tomto kontextu je možné odkázat na větší množství rozhodnutí v azylových a cizineckých věcech [z nichž první skupinu obdobných rozhodnutí k zákonu č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, reprezentuje rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 1. 11. 2012, č. j. 9 As 111/2012 – 46, a druhou (mnohem pozdější) skupinu rozhodnutí k jinému ustanovení téhož zákona reprezentuje rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29. 11. 2017, č. j. 6 Asz 320/2017].

⁶⁹ Podrobně jsou uvedené případy rozebrány např. v článku J. Fronce – FRONC, J. Difúzní přezkum, krajová nesouladnost a právní jistota. *Jurisprudence*, 2022, č. 2, str. 10 a násl.; popř. PODHORSKÝ, V. Přenesení poměrování základních práv na obecné soudy pomocí přímé aplikace Listiny základních práv EU. In: Winttr, J.–Antoš, M. (eds.). *Základní práva a ústavní principy v judikatuře obecných soudů*. Praha 2021, str. 77–80.

⁷⁰ Zcela mimo rámec dále nastíněného relevantního postupu a jako téměř neuvěřitelný exces ale vyznívá rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 3. 3. 2020, č. j. 17 A 25/2020 – 37, publikovaný na webových stránkách Nejvyššího správního soudu. Ten je ke konkursnímu nálezu mimořádně kritický a zásadně jej odmítá. Odůvodnění citovaného rozsudku nejenže odmítá základní premisy konkursního nálezu, ale zcela pomíjí i rozdíl mezi zachováním úrovně procedurální ochrany lidských práv a zachováním již dosažených lidských práv v hmotněprávním smyslu (jak bylo mimochodem již opakovaně vysvětleno i samotným Ústavním soudem a jak je obecně potvrzováno právní teorií).

⁷¹ Viz např. bod 36 usnesení Ústavního soudu ze dne 2. 12. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 12/08.

Nejvyššího správního soudu, ačkoli k tomu měl mnohé příležitosti.⁷²

Nelze tedy vyloučit, že minimálně některé obecné soudy budou dostatečně asertivní k tomu, aby vyhodnotily hranici, za kterou již je národní legislativa v rozporu s doktrinálním výkladem mezinárodních smluv o lidských právech (resp. s některými výslovnými ustanoveními), a bez dalšího použijí tuto mezinárodní smlouvu. K odůvodnění takového postupu postačí například nalézt v řešené věci vliv evropského práva. Některé nižší soudy přitom mohou být k postavení a oprávněným potřebám osob se zdravotním postižením velmi vnímavé.⁷³

Limity možnosti domáhat se práva na inkluzivní vzdělávání dle mezinárodního práva před českými soudy

Vedle obecných mezinárodních smluv o lidských právech se nabízí i řada úžeji zaměřených smluv, z nichž právo na inkluzi přímo vyplývá. V kontextu České republiky tomu tak je minimálně v případě Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Právo na inkluzivní vzdělávání lze dovodit především čl. 24, jehož obsah je upřesněn i ve všeobecných komentářích k citované úmluvě.

Výbor OSN pro práva osob s postižením⁷⁴ vydal dne 22. 5. 2014 Všeobecný komentář č. 2 k čl. 9 (přístupnost), který akcentuje právo na vzdělání a inkluzi. Následující Všeobecný komentář č. 4 k čl. 24 ze dne 25. 11. 2016⁷⁵ je přímo zaměřen na inkluzi a výslovně ukládá zavedení inkluzivního vzdělávání (za mnohé lze jmenovat čl. 10 tohoto komentáře, v němž je inkluzivní vzdělávání označeno jako základní lidské právo každého jednotlivého žáka). Uvedené zakládá jednoznačný

a nezpochybnitelný závazek signatářských států k postupnému zavedení inkluzivního vzdělávání.

Jmenovaná úmluva ale byla Českou republikou ratifikována až v roce 2009, což vyvolává otázku ohledně jejího postavení v rámci českého právního řádu a možnosti jejího uplatnění při vnitrostátním přezkumu ústavnosti. Jedná se přitom o obecnější problém časové působnosti konkursního nálezu, resp. nakolik se vztahuje pouze na mezinárodní lidskoprávní smlouvy ve smyslu (a ratifikované dle) čl. 10 Ústavy před její euronovelou.

V odborné literatuře se již od vyhlášení konkursního nálezu objevuje názor⁷⁶ (minimálně jako jedna z možných interpretačních variant), že tento se ve věci rozsahu pojmu ústavní pořádek může vztahovat pouze na mezinárodní lidskoprávní smlouvy ratifikované právě jen před euronovelou Ústavy.

Logika naznačené úvahy je zřejmá – jestliže Ústavní soud reagoval na procedurální snížení ochrany lidských práv garantovaných podle dosavadních mezinárodních smluv (jejichž procedurální ochrana skutečně mohla být euronovelou Ústavy snížena), nemusí to nic znamenat pro jakékoli budoucí mezinárodní lidskoprávní smlouvy (u nichž už euronovelou Ústavy zjevně nemohlo dojít k ex post snížení procedurální ochrany).⁷⁷

Jinak řečeno, bylo-li motivací pro vznik *obiter dicta* v části VII. konkursního nálezu zachování stávající úrovně procedurální ochrany lidských práv dle aktuálně aplikovatelných mezinárodních smluv, nemusí být závěry konkursního nálezu přenositelné na jakékoli budoucí mezinárodní smlouvy.

Před euronovelou Ústavy bylo pro vyslovení souhlasu s ratifikací mezinárodní smlouvy o lidských právech potřeba dosáhnout třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové

⁷² Viz nálezy Ústavního soudu ze dne 27. 11. 2018, sp. zn. Pl. ÚS 41/17.

⁷³ Viz např. Okresní soud ve Vyškově, který v rozsudku č. j. 10 C 250/2014 – 121 ze dne 18. 3. 2016 konstatoval diskriminaci (ve smyslu zákona č. 189/2009 Sb.) spočívající v tom, že žalovaná (obec jako zřizovatel školy) neučinila dostatečné a adekvátní kroky k zajištění práva na vzdělávání žalobce. Nebo Krajský soud v Praze, který v rozsudku ze dne 14. 6. 2016, č. j. 46 A 23/2016 – 63, konstatoval nezákonným opomenutím žalovaného Středočeského kraje učinit cílené a konkrétní opatření vedoucí k zajištění dostupnosti poskytování sociálních služeb žalobci (muž s těžkým autismem a středně těžkou mentální retardací, jehož život s matkou a babičkou byl pro jeho výrazně problémové chování již nezvladatelný, a to i při poskytování osobní asistence v omezeném rozsahu nebo odlehčovací služby).

⁷⁴ Byl zřízen na základě čl. 35 této úmluvy a přímo na jejím základě má jisté pravomoci – např. posuzování pravidelných zpráv jednotlivých smluvních států nebo zpracování a publikaci všeobecných komentářů (jež mají povahu mezinárodního *soft law*). Opční protokol (který zproutím nebyl Českou republikou ratifikován) navíc zakládá pravomoc Výboru projednat a rozhodnout o stížnostech jednotlivců nebo skupin jednotlivců na porušení práv vyplývajících z Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením.

⁷⁵ Oba komentáře jsou dostupné na <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/GC.aspx>.

⁷⁶ Odkazy na uvedené problémy nalezneme zejm. v komentářové literatuře – viz např. LANGÁŠEK, T. in: Rychetský, P. – Langášek, T. – Herc, T. – Mlsna, P. a kol. Ústava České republiky: Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 854 nebo 988, jenž se vyslovuje pouze pro aplikaci konkursního nálezu na mezinárodní smlouvy ratifikované, resp. vyhlášené před účinností euronovely Ústavy, nebo MOLEK, P. in: Bahýřová, L. – Filip, J. – Molek, P. – Podhrázký, M. – Suchánek, R. – Šimíček, V. – Vyhnaněk, L. Ústava České republiky Komentář. Praha: Linde, 2010, str. 189, jenž se z důvodu jiného schvalovacího mechanismu přiklání k témuž závěru. Uvedené dva možné výklady by mohlo naznačovat i vyjádření dalších spoluautorů již zmíněného komentáře z dílny vydavatelství Wolters Kluwer, a sice L. POPIVIČOVÉ (na str. 40) a P. MLŠNY (na str. 111 a 112). Jistý náznak znesení této otázky je možné nalézt i v obsáhlém článku J. Kysely a Z. Kühna (KÜHN, Z. – KYSELA, J. Je Ústavou vždy to, co Ústavní soud řekne, že Ústava je? *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2002, roč. 10, č. 3, str. 200), v tomto případě ale mají autoři na mysli (vzhledem k odkazu na svou předchozí stat) spíše zahrnutí mezinárodních smluv o lidských právech ratifikovaných (k tomu je třeba přičíst i jiné způsoby dřívějšího přistoupení právních předchůdců České republiky k těmto smlouvám) před rokem 1993.

⁷⁷ Neuvažujeme-li o zcela obecné rovině procedurální ochrany lidských práv, tj. ve vztahu k obecné množině lidských práv (klidně i budoucích), ale uvažujeme-li o konkrétní úrovni ochrany lidských práv dosažené na základě konkrétní množiny mezinárodních smluv.

většiny přítomných senátorů, nově již postačí (jelikož jde o obecné mezinárodní smlouvy, které velmi pravděpodobně upravují práva a případně i povinnosti osob ve smyslu čl. 49 Ústavy) prostá většina (tj. nadpoloviční většina přítomných poslanců nebo senátorů podle čl. 39 odst. 2 Ústavy).⁷⁸

Jestliže bychom tedy aplikovali závěry konkursního nálezu i na nové (tedy ratifikované po 1. červnu 2002) mezinárodní smlouvy o lidských právech, vznikla by velmi nestandardní situace. Norma schválená prostou většinou poslanců i senátorů by měla sílu ústavního zákona a byla by způsobilá derogovat (např. na základě posteriority či speciality) ústavní zákony (a koneckonců i některé mezinárodní smlouvy o lidských právech) přijaté kvalifikovanou většinou.

Ani sám zákonodárce si vždy při schvalování mezinárodní smlouvy nemusí uvědomovat, že by teoreticky mohl schvalovat sice mezinárodní smlouvu, k jejímuž schválení postačuje prostá většina hlasů, ale v podstatě okamžikem ratifikace se tato mezinárodní smlouva stává součástí ústavního pořádku. Může to být nejen v důsledku neznalosti judikatury Ústavního soudu (a speciálně důsledku konkursního nálezu), ale i v důsledku teoretických pochybností, zda v případě konkrétní smlouvy jde o smlouvu o lidských právech.

Vedle toho lze úvahy rozvinout i o problematiku případného vypovězení mezinárodní smlouvy o lidských právech v kontextu konkursního nálezu. Možná se taková úvaha bude zdát spíše jako teoretická – obecná právníká veřejnost si patrně ani neumí představit možnost odstoupení (případně za jakých okolností by vůbec bylo možné) od některé z klíčových lidskoprávních smluv, například od Úmluvy, paktů OSN apod. Je minimálně pravděpodobné, že za stávajících okolností a bez zajištění adekvátní náhrady externí kontroly dodržování a zachování standardu ochrany lidských práv v České republice (např. teoretickým posílením pozice evropských institucí) by například odstoupení od Úmluvy mohlo být chápáno jako zásah do podstatných náležitostí demokratického právního státu ve smyslu čl. 9 odst. 2 Ústavy.⁷⁹

Přesto nejsou úvahy o odstoupení od některé z mezinárodních smluv o lidských právech jen teoretické. Minimálně jeden takový příklad se v Parlamentu opakovaně objevil.

Konkrétně jde o letitou Úmluvu o potlačování a zrušení obchodu s lidmi a využívání prostituce druhých osob.

Důvod pro úvahy o nutnosti vypovědět výše uvedenou úmluvu je přitom velmi prozaický. Tato úmluva totiž v podstatě zapovídá jakoukoli možnost legalizace prostituce. Ačkoli návrh zatím nebyl nikdy přijat (zmíněný vládní návrh zákona byl nakonec vzat předkladatelem zpět), ze sněmovních tisků ani ze stenozáznamů nevyplývá žádná úvaha o možnosti, že se fakticky jedná o derogaci součástí ústavního pořádku. Neobsahují ani žádnou úvahu na téma potřebné většiny. Je sice pravdou, že současná Ústava jinou než prostou většinou nepožaduje. Na druhou stranu jde o mezinárodní smlouvu o lidských právech, tudíž součást ústavního pořádku, a způsob jejího vypovězení by si jistě zasloužil alespoň minimální komentář.

Bezpochyby by šlo argumentovat (a pravděpodobně i s úspěchem) například euronovelou Ústavy jakožto blanketní normou pro možnost vypovědět jakoukoli mezinárodní smlouvu o lidských právech jen se souhlasem prostých většin v obou komorách Parlamentu. A to i když původní záměr zákonodárce byl zcela jiný a jistě nepočítal s rozšířením pojmu ústavní pořádek i o ratifikované mezinárodní smlouvy o lidských právech.

V této souvislosti se zároveň nabízí otázka, zda si všichni zákonodárci při schvalování euronovely Ústavy opravdu uvědomovali, že normou ústavní síly pro futuro mění i způsob vypovězení stávajících mezinárodních smluv o lidských právech. Zároveň lze jen stěží odhadnout, jak by Ústavní soud reagoval na vypovězení významné mezinárodní smlouvy o lidských právech ve smyslu čl. 10 před euronovelou Ústavy (například Úmluvy) pouhou prostou většinou hlasů v obou komorách Parlamentu.

Na druhou stranu by bylo velmi zvláštní a nepraktické, kdyby například Úmluva a její dodatkové protokoly včas ratifikované před euronovelou Ústavy byly součástí ústavního pořádku, ale novější dodatkové protokoly by již byly „běžnými“ mezinárodními smlouvami v režimu stávajícího čl. 10 Ústavy. Z hlediska rozsahu zaručených základních práv a svobod je jen stěží obhajitelné, že ta z nich zaručená Listinou a původním zněním Úmluvy požívají postavení součástí ústavního

⁷⁸ Podrobněji viz MOLEK, P., c. d., str. 189 a 190.

⁷⁹ Souhlasím sice s potřebou velmi uvážení použití ustanovení čl. 9 odst. 2 Ústavy tak, aby v konečném důsledku nedošlo k jeho úplné devalvací. Na druhou stranu, a to i v kontextu konkursního nálezu, by jistě bylo možné uvažovat o velmi významném snížení procedurální ochrany lidských práv. Evropský soud pro lidská práva je totiž (i když je možné mít k jeho judikatuře občas výhrady) nesporně garantem již dosažené úrovně ochrany lidských práv, což je ostatně nepřímo potvrzeno i úvahami některých států (např. Ruské federace) o odstoupení od Úmluvy právě z (často i představiteli přiznaného) důvodu eliminace vlivu tohoto soudu.

pořádku, novější (a možná modernější) však již z důvodu pozdější ratifikace nikoli. Nemohly by pak být ani referenčním rámcem pro obecné rozhodování Ústavního soudu podle čl. 88 odst. 2 Ústavy.

Navíc je při průběžné aktualizaci mezinárodních katalogů lidských práv i opodstatněná úvaha zákonodárce, že není třeba novelizovat Listinu, když ratifikoval třeba dodatkový protokol k Úmluvě. A nebyla by ani reálná možnost je do rámce ústavního pořádku zahrnout jinak než novelizací Listiny nebo zvláštním ústavním zákonem.

Uvedené lze zobecnit i na lidská práva jako taková – rozlišování lidskoprávních mezinárodních smluv dle data jejich ratifikace by znamenalo i nevhodné rozlišování mezi jednotlivými právy⁸⁰ – a to dokonce s automatickým (a tudíž těžko obhajitelným) snížením hodnoty lidských práv všech novějších generací (která jsou zakotvena logicky v novějších smlouvách). Často se ani nemusí jednat o zcela nově definovaná práva, ale o zakotvení modifikace stávajících základních lidských práv s ohledem na nové společenské podmínky (např. redefinice pojmu „diskriminace“) nebo s ohledem na konkrétní skupinu lidí (např. osoby se zdravotním postižením).⁸¹

Je sice pravdou, že tzv. „nové generace lidských práv“ se většinou vyznačují nižší mírou vymahatelnosti (v českém kontextu často reprezentovanou čl. 41 odst. 1 Listiny) a vyšší mírou konkurence s jinými zaručenými právy, nic to všem nemění na faktu, že se stále jedná o základní práva a svobody a k jejich zařazení by mělo dojít na základě jejich charakteru, nikoli paušálně dle data ratifikace konkrétní mezinárodní smlouvy. Ačkoli uvedený argument nereflexuje nastavení českého ústavního systému, kdy pro rozšíření ústavního pořádku (včetně rozšíření katalogu základních lidských práv) je obecně nutná kvalifikovaná většina (např. při novelizaci Listiny), vzhledem k jeho praktickým dopadům jej pokládám za relevantní.

Rozšíří-li nakonec zákonodárce katalog lidských práv formou přijetí mezinárodní smlouvy (a to i přes obecnou nevoli části politického spektra k jeho rozšiřování), těžko

mu přičítat jako úmysl, že novým lidským právům v ní zakotveným by měla být a priori dopřána nižší úroveň ochrany.

Autoritativní řešení naznačené otázky by mohl vyslovit Ústavní soud. Ten se sice k dané problematice v zásadě explicitně nevyjadřuje, jako vodítko ale může posloužit například výslovné označení některé z novějších mezinárodních smluv o lidských právech za součást ústavního pořádku, nejlépe v kontextu konkursního nálezu.

Ač tzv. „nových“ mezinárodních smluv o lidských právech není mnoho, v judikatuře Ústavního soudu od roku 2002 přece jenom takové případy jsou. Například hned dvě rozhodnutí Ústavního soudu takto hovoří o tzv. Aarhuské úmluvě⁸² ratifikované Českou republikou 6. 7. 2004. Konkrétně jde o dvě usnesení Ústavního soudu, a to sp. zn. IV. ÚS 154/08⁸³ a sp. zn. I. ÚS 2553/07.⁸⁴ Rozhodnutí pokládám za významná i při vědomí toho, že se jedná o usnesení, která nejsou ve smyslu § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, pro další rozhodovací praxi Ústavního soudu závazná.

Další rozhodnutí se dokonce týkají přímo pro řešenou problematiku klíčové Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením.⁸⁵ Její cesta do ústavního pořádku ČR přitom nebyla nijak jednoznačná. Již v roce 2011 sice plenární náleze Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 43/10⁸⁶ tuto úmluvu za součást ústavního pořádku prohlásil⁸⁷ (i když jen v odůvodnění, nikoli ve výroku), následovalo ale delší období, kdy se tomu jednotlivé senáty Ústavního soudu spíše opatrně vyhýbaly.

V dalších nálezech⁸⁸ sice Ústavní soud argumentoval i jejími ustanoveními, vždy se ale vyhnul přímé citaci ve výroku rozhodnutí. A to i přes minimálně náznak jejího porušení. Stejně tak se v odůvodnění vyhnul jakémukoli náznaku zahrnutí této úmluvy do ústavního pořádku.

Jako jistý zlom a návrat zpět k původnímu názoru naznačenému v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 43/10 tak lze vnímat až náleze sp. zn. I. ÚS 2637/17.⁸⁹ V něm totiž ve výroku Ústavní soud výslovně konstatoval, že „Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ... byla porušena

⁸⁰ Jednalo by se tak o další hledisko pro rozlišování vedle již etablovaných lidských práv, například dle jednotlivých generací.

⁸¹ Není žádný objektivní důvod, proč by měly nižší míru procedurální ochrany požívat osoby se zdravotním postižením než např. děti.

⁸² Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí, vyhlášená sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 124/2004 Sb. m. s.

⁸³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 30. 6. 2008, sp. zn. IV. ÚS 154/08.

⁸⁴ Usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 2. 2010, sp. zn. I. ÚS 2553/07.

⁸⁵ Vyhlášená pod č. 10/2010 Sb. m. s.

⁸⁶ Náleze Ústavního soudu ze dne 13. 4. 2011, sp. zn. Pl. ÚS 43/10.

⁸⁷ Viz bod 40 nálezu výše.

⁸⁸ Náleze Ústavního soudu ze dne 20. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 173/13, náleze Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 1974/14, náleze Ústavního soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. I. ÚS 2224/15 a náleze Ústavního soudu ze dne 17. 10. 2017, sp. zn. I. ÚS 1581/16.

⁸⁹ Náleze Ústavního soudu ze dne 23. 1. 2018, sp. zn. I. ÚS 2637/17.

základní práva stěžovatele, a to právo ... na nezávislý způsob života a zapojení do společnosti dle čl. 19 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením“.

Přitom citaci Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením přímo ve výroku rozhodnutí a při aplikaci ustanovení čl. 88 odst. 2 Ústavy lze interpretovat jediné tak, že Ústavní soud minimálně v tomto nálezu fakticky zahrnul Úmluvu OSN o právech osob se zdravotním postižením do rámce ústavního pořádku. Ani tomuto nálezu Ústavního soudu se ale nevyhnula jistá nejednoznačnost, když v bodě 33 referuje o Úmluvě OSN o právech osob se zdravotním postižením jako o standardní mezinárodní smlouvě v režimu čl. 10 Ústavy.

Současně se ale nepodařilo nalézt jediné rozhodnutí Ústavního soudu, ve kterém by explicitně zužoval časovou působnost konkursního nálezu o ratifikované mezinárodní smlouvy o lidských právech účinné po datu účinnosti euronovely Ústavy.

Judikatura Ústavního soudu tedy vybízí k potvrzení časové působnosti části VII konkursního nálezu i na Úmluvu OSN o právech osob se zdravotním postižením (resp. i další ratifikované mezinárodní smlouvy o lidských právech, jejichž účinnost nastala až po prvním červnu 2002). A to minimálně pro účely vymezení tohoto pojmu v kontextu referenčního rámce hodnocení ústavnosti (dle čl. 88 odst. 2 Ústavy, resp. čl. 87 odst. 1 a 2). Opačný vývoj se i vzhledem k závaznosti nálezů Ústavního soudu pro další rozhodovací činnost⁹⁰ jeví jako málo pravděpodobný.

V konečném důsledku je také zajímavé i to, že oproti Ústavě před euronovelou byly mezinárodní smlouvy o lidských právech „povýšeny“ do ústavního pořádku, a dokonce jsou privilegovány všechny mezinárodní smlouvy o lidských právech, nikoli je ty schválené kvalifikovanou většinou, jak to navrhoval původní, a nakonec Parlamentem nepřijatý návrh Ústavy z roku 1992.⁹¹ Ústavní soud nejenže nakonec negoval vůli zákonodárce vyslovenou v euronovele Ústavy, ale posunul její výklad i mírně nad rámec Parlamentem výslovně odmítnutého návrhu již z roku 1992.⁹² Jako na součást ústavního pořádku tak je třeba pohlízet i na Úmluvu OSN o právech osob se

zdravotním postižením, schválenou jako standardní mezinárodní smlouvu.

Závěr

Požadavek na efektivní zavádění funkčního systému inkluzivního vzdělávání lze dovodit z některých ustanovení Listiny a z mezinárodních závazků České republiky dokonce jednoznačně vyplývá. Nic na tom nemohou změnit ani negativní postoje některých politiků a části veřejnosti.

Je pozitivní povinností státu zajistit, aby legislativa i státní aparát zřizovaný a garantovaný státem braly ohledy na individuální požadavky jednotlivých žáků a optimalizovaly jejich uplatnění ve vzdělávacím systému s maximálním možným zohledněním důstojnosti každého z nich. Jedině tak lze dle mého přesvědčení naplnit požadavky ústavního pořádku a zejména pak mezinárodních lidskoprávních smluv ve vztahu k inkluzi ve vzdělávání.

Další vývoj judikatury zároveň může (minimálně bude-li následovat cestu vytyčenou ESLP) zvýšit důležitost podústavních pramenů práva (vč. *soft law*), které mohou (zejm. v případě všeobecné shody napříč několika takovými dokumenty) významně spolupůsobit při vymezení esenciálního obsahu již etablovaných základních práv a svobod.

Praktickým příkladem uvedeného přístupu je otázka existence a obsahu práva na vzdělání osob se zdravotním postižením (ve vztahu k právu na zajištění jejich inkluzivního vzdělávání). Judikatura vykazuje jasnou tendenci k obecnému uznání širokého práva na inkluzivní vzdělávání ve všech případech, kdy je pro konkrétního žáka vhodné.

Přitom nalézt optimální rovnováhu mezi omezenými možnostmi veřejného sektoru, závazkem dostatečně rychlého vývoje směrem k plně inkluzivnímu vzdělávání a respektováním nejlepších zájmů všech žáků určitě nebude snadné. Respekt k potřebám těch nejzranitelnějších a přirozeně lidský přístup nám přesto velí se k němu co nejvíce přiblížit. Školní léta totiž pro žáky se zdravotním postižením mohou být (a často i jsou) těmi nejšťastnějšími v jejich životě. A také nejdůležitějšími. Již jen proto, jaké zaujímají nesmírně rozlehlé místo v životě.

⁹⁰ Viz opět § 23 zákona o Ústavním soudu.

⁹¹ Čl. 10 měl mít dle návrhu Ústavy z roku 1992 ještě jiné znění, měl totiž (kromě jiných ustanovení) explicitně vymezit „Mezinárodní smlouvy o základních svobodách a lidských právech, závazné pro Českou republiku, schválené Parlamentem a ratifikované prezidentem republiky“ jakožto normy se silou ústavního zákona. Srov např. PAVLIČEK, V. – HŘEBEJK, J. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář*. Díl 1, Ústavní systém: text, důvodová zpráva, komentář, literatura, judikatura, prováděcí zákony. Praha: Linde, 1998, str. 85.

⁹² Nad rámec uvedeného, bez jakékoli ambice vstupovat do rozjiténých polemik po vyhlášení konkursního nálezu a jako poznámku na okraj lze uvést, že s odstupem času se zdá být konkursní nález poměrně rozumným řešením ne zcela do všech důsledků domyšlené novely Ústavy. I přes nesporné interpretační problémy se minimálně původního cíle podařilo dosáhnout – a totiž zachování mezinárodních smluv o lidských právech jakožto referenčního rámce přezkumu ústavnosti ve smyslu čl. 88 odst. 2 Ústavy.